

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.982

Бондар В. С.,

bondarlivd@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1552-4555

*к.ю.н., проф., завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики,
Національна академія Служби безпеки України, м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЯК ЗАСОБУ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕПРАВЛЕННЮ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Анотація. Авторами статті виокремлені та висвітлені особливості використання конфіденційного співробітництва як засобу протидії незаконному переправленню осіб через державний кордон України.

Обґрунтовано, що основою формою негласного отримання інформації, проведення оперативно-розшукової діяльності щодо протидії кримінальним правопорушенням, передбаченим ст.ст. 331, 332 КК України є одержання агентурної (конфіденційної) інформації від особи, яка добровільно надала згоду на засадах конфіденційного співробітництва брати участь у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій та надавати інформацію слідчому (детективу), отриману ним під час їх проведення.

Вказується, що одним із реальних шляхів залучення негласних працівників є встановлення оперативними співробітниками короткочасних оперативних контактів із особами, які мають оперативно значущу інформацію. Такий контакт будується на особистісних довірчих стосунках оперативного співробітника. Виокремлені найбільш ймовірні категорії таких осіб, які: а) мають або мали відношення до учинення правопорушень пов'язаних з державним кордоном (у тому числі з контрабандою); б) є раніше судимими та мешкають в контрольованих прикордонних районах; в) мешкають в прикордонних районах інших держав, що мають спільний кордон з Україною; г) раніше були залучені до конфіденційного співробітництва; і) є держслужбовцями, функціональні обов'язки яких пов'язані з різними аспектами охорони державного кордону та митних інтересів держави; д) є підприємцями, економічна діяльність яких пов'язана з трудовою міграцією; е) постраждали від торгівлі людьми; є) раніше використовували послуги осіб, незаконна діяльність яких пов'язана з незаконним перетином державного кордону.

Систематизовані принципи використання конференційного співробітництва щодо протидії організації незаконному переправленню осіб через державний кордон України.

Ключові слова: державний кордон України, конфіденційне співробітництво, негласне отримання інформації, незаконне переправлення осіб через державний кордон України.

Bondar V. S.,

bondarlivd@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1552-4555

PhD in Law, Professor, Head of the Department of Criminal Law and Criminalistics, National Academy of the Security Service of Ukraine, Kyiv

FEATURES OF THE USE OF CONFIDENTIAL COOPERATION AS A MEANS OF COMBATING ILLEGAL SMUGGLING OF PERSONS ACROSS THE STATE BORDER OF UKRAINE

Abstract. The authors of the article single out and highlight the features of using confidential cooperation as a means of countering the illegal smuggling of persons across the state border of Ukraine.

It is substantiated that the main form of covert obtaining of information is the implementation of operational investigative activities in relation to countering criminal offenses provided for in Art. 331, 332 of the Criminal Code of Ukraine is the receipt of intelligence (confidential) information from a person who voluntarily gave

consent on the basis of confidential cooperation to participate in the conduct of secret investigative (search) actions and to provide information to the investigator (detective) obtained by him during their conduct.

It is pointed out that one of the real ways of attracting secret workers is the establishment by operational employees of short-term operational contacts with persons who have operationally significant information. Such contact is built on the personal trust relationship of the operational employee. The most probable categories of persons who: a) are or were related to the commission of offenses related to the state border (including smuggling); b) have previous convictions and live in controlled border areas; c) live in the border areas of other states that share a common border with Ukraine; d) were previously involved in confidential cooperation; e) are civil servants whose functional duties are related to various aspects of the protection of the state border and customs interests of the state; e) are entrepreneurs whose economic activity is related to labor migration; f) suffered from human trafficking; g) previously used the services of persons whose illegal activity is connected with the illegal crossing of the state border.

Systematized principles of the use of conference cooperation regarding the organization's countermeasures against the illegal transportation of persons across the state border of Ukraine.

Key words: the state border of Ukraine, confidential cooperation, covert obtaining of information, illegal transportation of persons across the state border of Ukraine.

JEL Classification: K 49

DOI: 10.32782/2616-7611-2024-15-06

Постановка проблеми. На фоні боротьби України з російською агресією незаконна міграція на території України набула загрозливих для національної безпеки масштабів, оскільки це явище спричиняє шкоду боєздатності нашої країни, стимулює зростання транснаціональної злочинності, розвиток підпільного ринку праці, поширення наркотичних засобів, епідеміологічних та інфекційних захворювань.

У той же час згідно з даними органів правопорядку організація нелегальної міграції є одним із найприбутковіших видів кримінально-протиправної діяльності причетних до цього осіб, у тому числі посадових. Нелегальна міграція має організовану мережу, характеризується наявністю системи захисту для запобігання виявлення та викриття, притягнення винних до відповідальності.

Тому, з огляду на вказане проблема незаконного переправлення осіб через державний кордон України, і сьогодні залишається надзвичайно актуальною. Протидія діяльності організаторів нелегальної міграції – одна з проблем, вирішенням яких здійснюються органи правопорядку, а боротьба з нелегальною міграцією вважається одним із головних завдань Департаменту міграційної поліції Національної поліції України, СБУ, Державної прикордонної служби України.

Стан дослідження. Окремим теоретичним і практичним питанням конфіденційного співробітництва, у тому числі й використання інформації, отриманої від конфідентів під час досудового розслідування окремих видів злочинів присвячували свої роботи як науковці, як О.М. Бабіков [1], М.Л. Грібов, О.М. Дроздов, О.О. Кметь

[4, с. 326-329], В.А. Колесник, С.С. Кудінов, О.І. Козаченко, В.В. Луцик, О.О. Подобний, Д.Б. Сергєєва, О.О. Сухачов, М.А. Погорєцький, Г.К. Тетерятник, Д.М. Цехан, А.М. Черняк, Р.М. Шехавцов [5, с. 377-380], В.В. Шендрік, М.Є. Шумило, Б.В. Щур, та ін [7, с. 481-484]. Проте певні теоретичні питання та практичні проблеми застосування конфіденційного співробітництва під час досудового розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України потребують постійної уваги науковців та практиків.

Метою статті є висвітлення проблемних питань, пов'язаних із використанням конфіденційного співробітництва під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 331, 332 Кримінального кодексу України (далі – КК України), та надання науково обґрунтованих пропозицій щодо їх розв'язання.

Виклад основних положень. Основою формою негласного отримання інформації, проведення оперативно-розшукової діяльності щодо протидії кримінальним правопорушенням, передбаченим ст.ст. 331, 332 КК України є одержання агентурної (конфіденційної) інформації від особи, яка добровільно надала згоду на засадах конфіденційного співробітництва брати участь у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій та надавати інформацію слідчому (детективу), отриману ним під час їх проведення. При тому, як свідчить практика, значний обсяг такої інформації надають негласні співробітники, які не спеціалізуються на даній лінії роботи. Разом із тим, спеціалізований негласний апарат має більш

широкі можливості щодо виявлення та документування кримінально-протиправної діяльності, пов'язаної з незаконним переправленням осіб через державний кордон України.

Для вироблення оптимальних прийомів оперативно-розшукової діяльності важливе значення має визначення її напрямів. Стосовно протидії незаконному переправленню осіб через державний кордон України можна визначити наступні основні її напрями:

- встановлення осіб, причетних до вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 332 КК України;

- виявлення фактів протиправних дій щодо незаконного переправлення осіб через державний кордон України;

- встановлення предметів і документів, які можуть бути використані в якості джерел доказів протиправних угод з незаконного переправлення осіб через державний кордон України.

Виявлення осіб, якії представляють оперативний інтерес, в плані запобігання та розкриття кримінальних правопорушень, передбачених ст. 332 КК України, на практиці здійснюється як за окремими, заздалегідь визначеними ознаками, так і без таких. Зрозуміло, що в першому випадку ці ознаки конкретизують сферу використання оперативних сил та засобів, раціоналізують діяльність та підвищують її результативність.

Спеціалізовані уповноважені оперативні підрозділи ведуть пошук осіб, причетних до незаконного переправлення осіб через державний кордон України за наступними ознаками:

- а) наявність трудових, комерційних та інших партнерських відносин з суб'єктами підприємницької діяльності відповідного профілю;

- б) доступ до ресурсів, які дозволяють незаконно переправляти осіб через державний кордон України;

- в) причетність осіб до незаконного переправлення осіб через державний кордон України в минулому, зафіксована в матеріалах оперативних розробок та кримінальних провадженнях.

Оперативно-пошукова робота за цими ознаками здійснюється як відносно відповідних категорій осіб, так і їх зв'язків.

Конкретизувати пошук може наявність офіційної або оперативної інформації про те, що особи, які мають зазначені ознаки, намагаються встановити чи вже мають стійкі зв'язки з кримінальними елементами, які підозрюються в злочинному бізнесі з незаконного переправлення осіб через державний кордон України, або, нарешті, самі є причетними до нього.

Нерідко в процесі оперативно-пошукової роботи вдається з'ясувати лише очевидну інформацію. В той самий час приховані дії, а саме ними визначається протиправний характер переправлення осіб через державний кордон України, як правило, залишаються поза полем зору оперативних співробітників. В цьому сенсі використання осіб, які конфіденційно співпрацюють в уповноваженими оперативними підрозділами, набуває особливого значення.

Підбір, вивчення та залучення кандидатів із числа осіб, які безпосередньо здійснюють незаконне переправлення осіб через державний кордон України можуть бути здійснені, коли результати аналізу первинної інформації свідчать про складність криміногенної обстановки, замаскованості конкретних кримінально-протиправних дій, неможливості їх виявлення та припинення за допомогою гласних сил, засобів та методів. Одним із реальних шляхів залучення негласних працівників є встановлення оперативними співробітниками короточасних оперативних контактів із особами, які мають оперативно значущу інформацію. Такий контакт будується на особистих довірчих стосунках оперативного співробітника. До найбільш ймовірних категорій осіб можуть бути віднесені:

- особи які мають або мали відношення до учинення правопорушень пов'язаних з державним кордоном (у тому числі з контрабандою);

- особи із числа раніше судимих, які мешкають в контрольованих прикордонних районах;

- особи, які мешкають в прикордонних районах інших держав, що мають спільний кордон з Україною;

- особи, які раніше були залучені до конфіденційного співробітництва;

- держслужбовці, функціональні обов'язки яких пов'язані з різними аспектами охорони державного кордону та митних інтересів держави;

- суб'єкти підприємницької діяльності, економічна діяльність яких пов'язана з трудовою міграцією;

- особи, які постраждали від торгівлі людьми;

- громадяни які раніше використовували послуги осіб, незаконна діяльність яких пов'язана з незаконним перетином державного кордону.

Безумовно, з числа цих категорій осіб є можливим і залучення їх в якості конфідентів. При цьому підбір негласного апарату для оперативного прикриття об'єктів обслуговування здійснюється залежно від кримінальної обстановки; реальних можливостей підбору негласних джерел; умов, які дозволяють отримати оперативно

значущу інформацію з офіційних джерел. Ураховуючи складність впровадження негласних помічників безпосередньо в незаконні схеми злочинів пов'язаних з перетином державного кордону, першочерговий підбір кандидатів уявляється за доцільне здійснювати з числа осіб які мають або раніше мали відношення до цього «бізнесу».

Конфіденційне співробітництво, на слухну думку О.П. Бабікова є окремим міжгалузевим правовим інститутом й окремим видом процесуально-правових відносин між уповноваженими працівниками оперативних підрозділів та фізичними особами, які з ними співпрацюють, які здійснюються в наступних формах (ст. 275 КПК):

1) використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, під час проведення НС(Р)Д;

2) залучення осіб на умовах конфіденційного співробітництва до проведення НС(Р)Д [1, с. 46].

У відповідності до п. 13–15 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності оперативним підрозділам надано право мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників, використовувати конфіденційне співробітництво.

Суб'єкти ОРД, які мають право та доцільність на залучення осіб до конференційного співробітництва що до протидії організації незаконному переправленню осіб через державний кордон України:

1. Національної поліції – підрозділами кримінальної та спеціальної поліції (МП, ДСР (якщо цей злочин скоєний організованою групою або злочинною організацією), КР).

2. Оперативними підрозділами Державного бюро розслідувань – якщо особа яка має відношення до організації незаконному переправленню осіб через державний кордон України, є службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, а також спільно з МП здійснювати оперативну розробку осіб, які організують незаконне переправлення через державний кордон України фігурантів кримінальних проваджень – злочинів передбачених статтею 407 КК «Самовільне залишення військової частини або місця служби».

3. Оперативними підрозділами СБУ, та оперативними підрозділами Державної прикордонної служби України у межах своїх компетенцій.

Уповноважені оперативні підрозділи під час оперативно-розшукової діяльності співпрацюють з громадянами, які є мешканцями прикордонних

районів, а також осіб, які є громадянами рф, або мешканці територій що були окуповані рф до 2022 року, але прийняли рішення співпрацювати з оперативними підрозділами України..

Використання конференційного співробітництва що до протидії організації незаконному переправленню осіб через державний кордон України повинно ґрунтуватися на наступних принципах:

1. Верховенство права та законність – в інституті конфіденційного співробітництва полягає в тому, що права та свободи людини (конфідентів; осіб, щодо яких збирають відомості; третіх осіб) є найвищою цінністю, їх забезпечення для уповноважених працівників є пріоритетом.

2. Повага до гідності, забезпечення прав і свобод людини – полягає в тому, що уповноважені працівники застосовують конфіденційне співробітництво в такий спосіб, який не принижує людську гідність і не порушує та не обмежує права й свободи людини.

3. Невтручання в особисте і сімейне життя особи – цей принцип регламентує неможливість держави (яку представляють оперативні підрозділи), мати право на втручання в приватне життя конфідентів.

4. Добровільність – зводиться до того, що ніхто не може бути змушений вступати у відносини конфіденційного співробітництва з оперативним підрозділом, також передбачає наявність письмової згоди осіб, залучених як «інша особа», не є обов'язковою. Водночас, слід мати на увазі, що відповідно до ст. 41 КПК України, участь у кримінальному провадженні бере оперативний підрозділ, а не співробітники оперативного підрозділу. Тому підставою для включення до постанови відомостей про оперативного співробітника (що є обов'язковим) повинно бути відповідне рішення керівника оперативного підрозділу про виділення такого співробітника для участі у проведенні НС(Р)Д.

5. Плановість – підтримка безперервності планової перспективи, взаємоузгодження довго-, середньо- та короткострокових планів проведення оперативних заходів, тобто процес планування має здійснюватися постійно протягом всієї діяльності уповноваженого оперативного підрозділу при здійсненні оперативних розробок.

6. Прогнозованість – принцип, який є супутником попереднього принципу, той, що надає можливості очікувати від конфідента, його морально-ділових якостей, як позитивних, так і негативних – перелік певних поведінкових мож-

ливостей, що значно підвищує ефективність планування оперативної діяльності.

7. Систематичність, як один з найважливіших принципів конфіденційного співробітництва говорить про те, що для отримання найбільш ефективних результатів від конфіденційного співробітництва оперативний працівник повинен знати нормативно-правову базу, форми та методи цієї галузі оперативно-розшукової діяльності, треба охопити, вивчити всі її сторони, всі зв'язки і опосередкування.

8. Максимальна соціальна, правова та фізична захищеність – полягає в тому, що законом гарантовано конфідентам фізичний, правовий та соціальний захист, а для уповноважених працівників забезпечення прав і свобод конфідента, його безпека й добробут є пріоритетним обов'язком.

9. Принцип обов'язкового заохочення – полягає у схваленні й матеріальному заохоченні залучення фізичних осіб до боротьби зі злочинністю.

10. Конфіденційність – означає, що участь особи на засадах конфіденційності у проведенні НС(Р)Д передбачає збереження у таємниці відомостей про її анкетні дані, у тому числі їх зміною та, у деяких випадках, створенням документів прикриття.

11. Конспірації, який своєю чергою зумовлений принципом конфіденційності та полягає в тому, що з метою утримання в таємниці факту, деталей та результатів цих відносин уповноважений працівник і конфідент домовляються про дотримання та дотримуються певної системи заходів, використовують засоби безпеки, маскуванню, конспірації під час зустрічей, пересування, спілкування, передання та використання інформації. Тобто участь конфідента в НС(Р)Д завуальовується:

- шляхом внесення змін у анкетні дані;
- приховуванням форм і методів проведення НС(Р)Д;

- наведенням інформації, яка буде розголошена після зняття грифу таємності у такій формі та зі змістом, що виключає встановлення особи конфідента та ототожнення його з фактом проведення НС(Р)Д [1, с. 52].

Особи, які залучаються до конфіденційного співробітництва, зобов'язані зберігати таємницю, що стала їм відома.

Соціальний захист осіб які були залучені до конфіденційного співробітництва у сферу протидії злочинам пов'язаним з незаконним переправленням осіб через державний кордон України здійснюється в загальному порядку на підставі статті 13 Закону України Про оперативно-розшу-

кову діяльність «Соціальний і правовий захист особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності».

Приймаючи рішення про залучення особи до конфіденційного співробітництва у сфері протидії злочинам, пов'язаним з незаконним переправленням осіб через державний кордон України, оперативний працівник повинен бути впевненим що конфідент за своїми морально діловими якостями зможе виконувати покладені на нього завдання, що він не співпрацює з розвідувальними та контррозвідувальними підрозділами інших країн, що виконуючи завдання правоохоронних органів він сам не буде порушувати закони як нашої країни так і законодавство інших країн, та інші особливості які мають значення для інтересів справи в цілому та особистої безпеки конфідента зокрема, а також:

- визначив мету і потребу у залученні особи до проведення заходів;

- провів роботу по визначенню особи, здатної за своїми психо-фізичними якостями забезпечити належну участь та сприяння у проведенні заходу;

- обрав форми і способи обміну інформацією та її використання;

- вжив заходів щодо забезпечення безпеки особи, яка погодилася на конфіденційне співробітництво.

Так, законодавством передбачена така юридична гарантія захисту прав конфідентів, які виконують спеціальне завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації, яка відображена у ст. 43 КК України, не є кримінальним правопорушенням вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх кримінально протиправної діяльності. Така особа несе відповідальність тільки за вчинення в складі організованої групи чи злочинної організації особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно й поєднаного з насильством над потерпілим, або тяжкого злочину, вчиненого умисно та пов'язаного зі спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків. І навіть у цьому разі така особа не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у виді позбавлення волі не може бути призначене їй на строк, більший, ніж половина максимального строку позбавлення волі, перед-

баченого законом за цей злочин – але посилення на цю норму можливо тільки у випадку якщо конфідент вчинив злочин на території України, але навіть це не завжди приносить бажаного результату, залишаючись лише теоретичною гарантією забезпечення прав і свобод конфідента.

Висновки. Таким чином, комплексна реалізація розглянутих принципів використання конфіденційного співробітництва співробітниками уповноважених оперативних спеціалізованих підрозділів дозволить забезпечити своєчасність оцінки оперативної обстановки, а також вирішення завдання протидії незаконному переправленню осіб через державний кордон України, які не потребують застосування більш складних форм оперативно-розшукової діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабіков О.П. Негласні слідчі (розшукові) дії: теорія і практика. *Наук.-дослід. ін-т публічного права*. Київ: Норма права, 2023. 434 с.
2. Воєнні злочини: навч. посіб. / І.В. Авдошин, О.І. Заболотний, О.Ю. Звонарьов та ін. Київ: 7БЦ, 2023. 280 с.
3. Злочини проти інформаційної безпеки держави: поняття, виявлення, досудове розслідування: монографія / І.В. Гора, В.А. Колесник, В.В. Малюк, В.О. Ходанович, А.М. Черняк, Л.І. Щербіна; за заг. ред. В.А. Колесник. Київ: 7БЦ, 2023. 512 с.
4. Кметь О.О. Окремі аспекти мотивації та забезпечення гарантій особам, які надають допомогу оперативно-розшуковими підрозділами Держприкордонслужби України на конфіденційній основі. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5/2023. С. 326-329.
5. Кудінов С.С., Шехавцов Р.М. Щодо законодавчого визначення конфіденційного співробітництва. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 377-380.
6. Подобний О.О. Оперативно-розшукова діяльність у виявленні та розслідуванні злочинів: теорія, історія і сучасна практика : навч.-метод.

посібник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 258 с.

7. Шишацька Ю. Поняття «Конфіденційне співробітництво» у кримінальному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2023. С. 481-484.

REFERENCES:

1. Babikov, O. P. (2023) *Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii: teoriia i praktyka*. *Nauk.-doslid. in-t publichnoho prava*. Kyiv: Norma prava. [in Ukrainian].
2. *Voenni zlochyny: navch. posib.* (2023) / I. V. Avdoshyn, O. I. Zabolotnyi, O. Yu. Zvonarov (Eds.) et al. Kyiv: 7BTs. [in Ukrainian].
3. *Zlochyny proty informatsiinoi bezpeky derzhavy: poniattia, vyavlennia, dosudove rozsliduvannia: monohrafiia* (2023) / I. V. Hora, V. A. Kolesnyk, V. V. Maliuk, V. O. Khodanovych, A. M. Cherniak, L. I. Shcherbina (Eds.) ; za zah. red. V. A. Kolesnyk (Ed.). Kyiv: 7BTs. [in Ukrainian].
4. Kmet, O. O. (2023) *Okremi aspekty motyvatsii ta zabezpechennia harantii osobam, yaki nadaiut dopomohu operatyvno-rozshukovymy pidrozdilamy Derzhprykordonsluzhby Ukrainy na konfidentsiinii osnovi*. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 5, 326-329. [in Ukrainian].
5. Kudinov, S. S., Shekhavtsov, R. M. (2023) *Shchodo zakonodavchoho vyznachennia konfidentsiinoho spivrobitnytstva*. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 9, 377–380. [in Ukrainian].
6. Podobnyi, O. O. (2021) *Operatyvno-rozshukova diialnist u vyavlenni ta rozsliduvanni zlochyniv: teoriia, istoriia i suchasna praktyka : navch.-metod. posibnyk*. Odessa : Vydavnychiy dim «Helvetyka». [in Ukrainian].
7. Shyshatska, Yu. (2023) *Poniattia «Konfidentsiine spivrobitnytstvo» u kryminalnomu protsesi*. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 1, 481–484. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.04.2024